

KONTEXTY VIEROVYZNANIA, MIGRÁCIÍ A TRADÍCIÍ V KULTÚRE SLOVÁKOV VO FARNOSTI SV. CYRILA A METODA V NOVEJ HUTE¹

Contexts of Religion, Migration and Traditions in the Culture of Slovaks in the Parish of St. Cyril and Methodius in Nová Huta

Jaroslav Čukan – Michal Kurpaš – Boris Michalík

DOI: 10.17846/CL.2025.18.2.188-198

Abstrakt: ČUKAN, Jaroslav – KURPAŠ, Michal – MICHALÍK, Boris. *Contexts of Religion, Migration and Traditions in the Culture of Slovaks in the Parish of St. Cyril and Methodius in Nová Huta*. The authors have long been engaged in the study of Slovak Lowland culture. The aim of the paper is to present and analyze phenomena, processes, and, within them, migration as inseparable contexts and parts of a relational circle involving: – everyday and festive ways of life, – spontaneous and institutionalized forms of culture, – the church and its representatives. Following a brief geographical and demographic description of Nová Huta and history of Parish of St. Cyril and Methodius, the article outlines the economic situation as one of the contributing factors behind internal economic migration and labor migration abroad. In addition to the lack of job opportunities, the authors also consider the state of local infrastructure as a trigger for student migration. Appropriate attention is given to the contexts of migration and religiosity - specifically, how religious affiliation influences the selection of migration destinations and the patterns of return visits, especially during religious pilgrimages, major church holidays, significant family events rooted in religious tradition, and school breaks or vacations. The study also explores the reflection of migration in family and kinship relations, institutional life (church, culture, education), economic activities, and in the formation of a sense of origin and identity.

Keywords: *Lowland Slovaks, Slovak minority communities in Romania, labor migration, religious affiliation, contexts of migration and religiosity, acculturation, cultural change*

Terénne výskumy spôsobu života a kultúry slovenských minoritných spoločností na Dolnej zemi spravidla obsahujú, napriek rôznemu tematickému zameraniu, súvislosti s cirkvami a s vierou. Bez rozdielu vierovyznania jednotlivých členov výskumného kolektívu sa práca spravidla začína návštevou farského úradu a bohoslužieb – potrebné je vybaviť štúdium cirkevných matrík a dostať sa do povedomia obyvateľov. Takýto postup bol opakovaný a prospešný v obciach rímskokatolíckych, evanjelických, prípadne aj v iných cirkvách a náboženských spoločnostiach.

V rámci výskumu slovenských dolnozemskej minoritných komunit sa v dôsledku pretrvávajúcej emigrácie v posledných desaťročiach vyskytujú zmienky o absencii ľudských zdrojov

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja prostredníctvom finančnej podpory č. APVV-23-0358.

v inštitucionalizovanej kultúre (folklórne skupiny a súbory, ochotnícke divadlo), v cirkevných zboroch (úbytok účastníkov bohoslužieb či odchod organistu) aj v rodinnom živote.

V súvislosti s výskumom pracovných migrácií Slovákov zo severozápadného Rumunska v roku 2025 sa opäť objavili niektoré nové kontexty vierovyznania a kultúrnych tradícií, teraz výlučne v rímskokatolíckom prostredí.² Kolektív výskumníkov už disponoval skúsenosťami zo slovenských spoločenstiev, ktoré získal v rámci prípravy monografií obcí Borumlak a Varzal' (Čukan et al. 2006), Butín (Čukan et al. 2008) aj výskumu kultúrneho potenciálu (Čukan et al. 2019) v Bihore, Salaji aj v Oradei. Výskum v Butíne dnes nadobúda osobitnú hodnotu v kontextoch masívnej vnútornej ekonomickej migrácie a prebiehajúcich kultúrnych procesov v hornatom severozápade aj v nížinom Banáte.

Na základe nových poznatkov z terénneho výskumu v Novej Hute a jej administratívnych súčiastiach aj štruktúrovaných videorozhovorov o aktuálnych procesoch je cieľom nášho príspevku predstaviť a analyzovať kultúrne javy a procesy, v rámci nich aj migrácie³, ako neoddeliteľné súvislosti a vzťahový kruh každodenného aj sviatočného spôsobu života, spontánnych aj inštitucionalizovaných foriem kultúry, cirkvi a jej predstaviteľov.⁴ Skôr získané údaje využívame ako dopĺňajúci a porovnávací materiál pri štúdiu sledovaných lokalít severozápadného Rumunska aj v širších administratívnych i priestorových úrovniach. Kultúra je dynamická a snahou autorov je identifikovať kultúrnu reakciu na impulzy rôzneho druhu.

Viacere publikácie o Slovákoch v Rumunsku a o ich kultúre (napr. Urban 1930; Bednárík 1966; Sirácky 1980; alebo aj Rončák 2005; Kapusniaková 2007) sa venujú predovšetkým obdobiu a okolnostiam príchodu Slovákov na Dolnú zem a migrácie do zahraničia ako novší jav nereflektujú. Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku (1998), Štefanko (2004), Vanko (2015) či kolektív autorov z UKF v Nitre (2006 aj 2019) vnímajú repatriáciu po 2. svetovej vojne, vnútornú ekonomickú migráciu z Bihoru do rumunských miest a južnejšie situovaných žúp od 60. rokov 20. storočia aj neskôr do zahraničia za dôležité determinanty formovania kultúry slovenských enkláv a diaspór po roku 1989. Vanko (2015) spomína okrem príspevkov migrantov na cirkevné ciele či súvislosti migrácií a etnickej asimilácie aj migrácie za štúdiom. Čukan a Michalík (2021) sledujú vnímanie Cyrila a Metoda Slováckmi v severozápadnom Rumunsku, etnicko-zjednocujúcu funkciu

² Severozápadné župy dnešného Rumunska boli kolonizované rímskokatolíckym obyvateľstvom najmä z Kysúc, Oravy, zo Spiša, Zemplína a z Gemera. V medzivojnovom období sú v Oradei zmienky (bez relevantnej písomnej dokumentácie) aj o prítomnosti evanjelickej a. v. komunity. Podobne ako vo Vojvodine a vo všetkých Slováckmi osídlených regiónoch Rumunska registrujeme existenciu viacerých menších cirkví a náboženských spoločenstiev, ktoré narúšajú náboženskú a etnickú jednotu. Z pohľadu majoritných konfesií a kultúrnych aktivít, národnostného života a formovania etnickej identity pôsobia negatívne. Sami sa vylučujú z aktívnej práce vo folklóre, slovenskému spoločenstvu sa odcudzujú neúčastou na bohoslužbách, púťach či odpustových slávnostiach, ktoré sú vo všeobecnosti mimoriadne populárne, hojne navštevované a výrazne sa podieľajú na formovaní jednoty na princípe regionálnom, náboženskom aj etnickom.

³ Popri pracovných migráciách (v rámci regiónu, Rumunska aj do zahraničia), ktoré sú dôsledkom ekonomickej situácie, najmä nedostatku pracovných príležitostí, zohrávajú v jednotlivých slovenských spoločenstvách Slovenského rudohoria, v iných regiónoch Rumunska a rovnako aj Vojvodiny nezanedbateľnú rolu migrácie za štúdiom. Podobne ako pracovné (ekonomické) migrácie majú dočasný charakter, súvisiaci s dĺžkou štúdia, alebo absolventi v mestách či v zahraničí z rôznych príčin zostávajú žiť trvalo. Porovnaj s Vanko 2015, 141.

⁴ Súčasný pohľad a naznačený vzťahový kruh nás privádzajú k novým úvahám o spontánne tradovaných a inštitucionalizovaných formách kultúry; pri výskume vo viacerých lokalitách, respektíve farnostiach, sme zistili, že tradičné betlehemské obchádzky pripravoval (účastníkov učil a skúšal texty) predstaviteľ rímskokatolíckeho farského úradu, teda inštitúcie, ktorá mala o túto aktivitu záujem (napríklad v Borumlaku, Madaráse). Kde je hranica medzi tradovanými a inštitucionalizovanými formami kultúry?

rímskokatolíckej cirkvi aj pracovné migrácie. Hlad (2021) prostredníctvom homílie mons. Viliama Judáka pri príležitosti slávnosti sv. Cyrila a Metoda pripomína ich tradíciu aj morálnu doktrínu, ktorá presadzuje aktívny a zodpovedný postoj veriacich a podporuje spoločné dobro národa. Spôsobi, akými sa budovala cyrilo-metodská tradícia na Slovensku sa zaoberá Hetényi (2019). Tieto zistenia je možné aplikovať aj na výskyt cyrilo-metodských odkazov v slovenskom zahraničí (názvy farností, kostolov, spolkov, ulíc a pod.). Dátum 5. júla je okrem spojitosti s Cyrilom a Metodom známy aj ako Pamätný deň Slovákov žijúcich v zahraničí (porovnaj s Popelková 2014, 32-33). Maximová (2020) zasa zdôrazňuje národnú identitu ako jednu z kľúčových hodnôt, pričom sa zamýšľa aj nad požiadavkou európskeho univerzalizmu. Problematiku migrácií v médiách, politike a v postojoch obyvateľov obsahujú príspevky zborníka z vedeckej konferencie v Nitre (2021) a podobný obsahový charakter má aj publikácia so slovenskými kontextami Letavajovej a kolektívu (2024).

V tejto štúdií sa zameriavame na príklady tradícií v menšinovom prostredí s určitou úrovňou inštitucionalizácie. Funkcie organizovaných podujatí sú rôzne. Od primárnych funkcií zábavy a vzdelávania, cez Hitzlerov zdieľaný pocit spolupatričnosti (2014, 33-51), až po funkciu budovania, posilňovania a udržiavania etnickej identity alebo aspoň zachovania povedomia o etnickom pôvode obyvateľstva (ktoré vo väčšinovom prostredí chýba). Eventizácia kultúry je v menšinovom systéme veľmi dôležitá – ovplyvňuje riadenie menšín a formuje ich budúcnosť. Treba poznamenať, že rigoróznosť tradícií (z hľadiska ich formy a obsahu) nie je taká dôležitá ako výsledný efekt podujatia. V tomto tvrdení sa zhodujeme s Catherine Bell (2009, 118), ktorá tvrdí, že konzistentnosť a kontinuita sú dôležité aj v kontexte konceptu tradície. Pretože tí, ktorí tradíciu zažívajú, si nie vždy uvedomujú jej zmeny. Uvedené aj mnohé ďalšie diela nás priviedli k novým súvislostiam tradícií, etnokonfesionality aj migrácií a inšpirovali nás k riešeniu ďalších tematických okruhov.

Geografická a demografická charakteristika Novej Hute a farnosti sv. Cyrila a Metoda. Podobne ako susedné Šarany alebo Gemelčička v Siladskej župe (Salaj) je skúmané kultúrne prostredie rozlohou rozsiahlou sídelnou jednotkou s rozptýlenou zástavbou v členitom pahorkovitom prostredí s oráčinami, lúkami, pasienkami a ovocnými sadiami, v ktorých prevládajú jablone, slivky a čerešne. Okolo domov je vo dvoroch vinič. Rozloha lesov bola radikálne zmenšená ťažbou dreva pre potreby starej aj novej sklárskej huty. Samostatné usadlosti či menšie skupiny obytných domov a hospodárskych objektov pri vodných tokoch alebo prameňoch sú od seba vzdialené stovky metrov, niekedy aj niekoľko kilometrov. Od hlavnej asfaltovej cestnej komunikácie Oradea – Alesd – Pestis – Nová Huta – Zaläu k nim vedú po oboch stranách asfaltové, spevnené aj nespevnené (a v niektorých prípadoch osobnými autami ťažko zjazdne) cesty rôznej kvality. Centrom osídlenia je rímskokatolícky kostol sv. Cyrila a Metoda s farským úradom.⁵ V areáli sú drevené sochy a lipy, vysadené Slovákami po ich príchode v období vlády Márie Terézie (1740 – 1780). Popri

⁵ História prítomnosti Slovákov v Novej Hute siaha do roku 1817, kedy sa sem ako drevorubači začali sťahovať obyvatelia zo severných žúp Slovenska. V roku 1838 tu bolo zriadené kaplánstvo šumľovskej (v súčasnosti v rumunčine Simleu Silvaniei) farnosti. Na účely realizovania liturgie slúžila nedatovaná kaplnka Zvestovania Blahoslavenej Panny Márie. Následne v rokoch 1838 – 1840 došlo k výstavbe kostola (veže až v roku 1872), ktorý bol zasvätený Blahoslavenej Panne Márii. Od roku 1844 bola Nová Huta samostatnou rovnomenou farnosťou. K zmene patrocínia kostola aj pomenovania farnosti došlo v roku 1976 (bližšie pozri Ocelák, 2017). Iniciátorom bol vtedajší správca farnosti Vavrínek Ferenčík na popud miestnej inteligencie. Dôvodom bolo, že niektoré slovenské rímskokatolícke kostoly v okolí boli zasvätené Panne Márii a odpustové slávnosti sa údajne prekrývali (v Novej Hute pôvodne druhá septembrová nedeľa), čo spôsobovalo organizačné problémy, nižšiu účasť rodín, a pod. Voľba nového patrocínia padla na Cyrila a Metoda, ktorí boli ako svätci spätí so Slovenskom a jeho kultúrou (žena, 1987). O zasvätení kostola sv. Cyrilovi a Metodovi v súčasnosti svedčí aj umelecky hodnotná oltárna

hlavnej ceste je základná škola, cestička ku kostolu vedie popri obecnom úrade. Súčasťou Novej Huty sú aj administratívne pričlenené časti Stará Huta, Sočet a Židáreň. Aktuálne tu žije 900 – 1000 obyvateľov rímskokatolíckeho vierovyznania so slovenskou etnickou identitou⁶ a jednotným *hufanským* nárečím slovenského jazyka.⁷ Vzniklo na pomenovanie špecifických kultúrnych vzorov ako synkretický útvar, ktorý sa stovky rokov formoval z nárečí slovenských regiónov, odkiaľ prisťahovalci dosídlili spomenuté lokality. Rodinný život, spoločenský život aj inštitucionalizované aktivity sú navzájom poprepájané ekonomicky aj kultúrne a zabezpečujú denné používanie slovenčiny od narodenia po celý život všetkým sociálnym a profesijným vrstvám. Výrazným spôsobom k tomu prispeli obojstranné kontakty s povojnovou reemigráciou rumunských Slovákov do starej vlasti, s ekonomickými migrantmi na Slovensku a so študentmi najmä na univerzitách v Nitre a v Banskej Bystrici. Rímskokatolícka farnosť sv. Cyrila a Metoda praktizuje bohoslužby výhradne v slovenskom jazyku, udržiava bohaté kontakty s okolitými slovenskými farnosťami aj s rímskokatolíckymi inštitúciami a ich predstaviteľmi na Slovensku.⁸ V rámci daných podmienok a v snahe optimalizovať súčasný stav existujú úzke vzťahy a koordinácia aktivít s predstaviteľmi štátnej správy aj s Demokratickým zväzom Slovákov v Rumunsku.

Kontexty migrácií a ekonomiky.⁹ Kopcovitý terén v severozápadnej časti Bihorskej a Siladskej župy s nadmorskou výškou 600 – 700 m poskytoval obyvateľom zamestnanie pri rúbaní dreva, pálení dreveného uhlia a do poslednej tretiny 19. storočia aj v miestnych sklárňach. Darí sa menej náročným obilninám – raži, ovsu a tritikalu, dôležitou poľnohospodárskou plodinou a zdrojom obživy sú zemiaky. Denné dochádzanie do práce v mestách a do škôl je vzhľadom na vzdialenosti a stav cestných komunikácií mimoriadne komplikované;¹⁰ aj to bol jeden z dôvodov reemigrácie Slovákov po 2. svetovej vojne do starej vlasti – na Slovensko, no aj do Čiech.

Osobitnou problematikou je ekonomická migrácia od začiatku 60. rokov 20. storočia do miest a predovšetkým do juhozápadne situovaných žúp Rumunska (najmä do Aradskej a Temešskej). Tam dosídlili Nadlak, Cipár, Vuková či Butín – lokality s prevahou slovenského evanjelického a. v. obyvateľstva. Nasledovalo obdobie akulturácie dvoch pôvodom odlišných typov slovenskej

mozaika svätcov spred niekoľkých rokov, ktorá nahradila pôvodný menší obraz Panny Márie s Ježišom (bližšie pozri Chrastina, 2020).

⁶ Podľa Atlasu ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku (1998, 94) žilo napríklad v roku 1930 v Novej Hute (Nová Huta, Stará Huta, Židáreň, Sočet) 3119 Slovákov (98,5%), v roku 1966 2058 (99,3%) a v roku 1992 ešte 1521 Slovákov (99,3%). Z dôvodu prebiehajúcich pracovných migrácií a sťahovania do miest sa počet obyvateľov priebežne mení. K 1. 7. 2025 žije podľa Obecnej matriky v Novej Hute 998 obyvateľov. Len jedna – dve prisťahované rodiny majú inú ako rímskokatolícku náboženskú príslušnosť a náboženské zhromaždenia praktizujú v iných lokalitách. Niekoľko jednotlivcov má rumunskú etnickú identitu – manželia alebo manželky z etnicky zmiešaných manželstiev, ktoré krstia deti v rímskokatolíckom kostole.

⁷ O formovaní slovenského jazyka a akulturácii slovenských prisťahovalcov bližšie Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku (1998, 30-31).

⁸ Konkrétne sú spomínané farnosť a kontakty s Terchovou (kde sa nachádza najväčší kostol zasvätený sv. Cyrilovi a Metodovi na Slovensku a diecézna svätyňa Žilinskej diecézy, tiež sa tu konajú pravidelné slávnosti), Ivankou pri Dunaji, Pribelcami; pán farár Jozef Švejdiak, ktorý administroval v Novej Hute a teraz pôsobí v Jelenci. Pán farár Kubalák z farnosti v Alesti požiadal členov nitrianskeho výskumného kolektívu o prinesenie náboženskej literatúry v slovenskom jazyku z kancelárie Rímskokatolíckeho biskupského úradu v Nitre, s ktorým udržiava osobné kontakty. O službe podobného charakteru pre hufanskú farnosť sv. Cyrila a Metoda nás informovala bývalá študentka Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre Mariana Zetocha.

⁹ Pre dolnozemský kontext problematiky porovnaj s Marušiak – Zlatanović 2020, 136-160.

¹⁰ Napríklad rímskokatolícky kňaz Peter Kubalák zriadil na fare v Alešdi *cirkevný internát* pre chlapcov a dievčatá z vyššie položených osád, odkiaľ nebola možná denná dochádzka do školy.

kultúry – horskej a nížinnej, ale aj dodnes pretrvávajúceho procesu synkretizmu evanjelických a rímskokatolíckych kultúrnych vzorov. Túto vnútornú migráciu treba hodnotiť z aspektu výrazného posilnenia vedomia slovenskej príslušnosti v Aradskej a Temešskej župe, ale aj v intenciách formovania etnických a medziregionálnych kontaktov Slovákov v najrôznejších oblastiach príbuzenského, spoločenského a kultúrneho života v rovine súkromnej aj inštitucionálnej (výsledkom vplyvu bihorských kultúrnych vzorov na kultúru Banátu je napríklad vznik tradície betlehemskej obchôdzky v Butíne).

Od 90. rokov 20. storočia registrujeme najmä zo severozápadného Rumunska ekonomickú migráciu do zahraničia. Pokračuje dodnes a týka sa údolných aj vyššie položených obcí so slovenským obyvateľstvom v Bihorskej aj Siladskej župe. V Novej Hute a jej osadách migrácie za prácou do zahraničia rôznou mierou ovplyvnili prevažnú väčšinu rodín a všetky príbuzenské skupiny. Absencia ľudských zdrojov sa prejavuje v rodinnom a spoločenskom živote, obyčajovej kultúre aj v cirkvi. Odchádzajú príslušníci mladej generácie, jednotlivci aj mladé rodiny v produktívnom veku. Migrácia za štúdiom má krátkodobý charakter, no niektorí študenti v zahraničí zostávajú žiť trvalo. V každom prípade v rodisku chýbajú, no na druhej strane prostredníctvom kontaktov so svojimi blízkymi a priateľmi vytvárajú novú vrstvu kultúry. Rovnako sa to týka napríklad aj bývalých študentov, ktorí sa vrátili domov, ich hodnotových orientácií a rôznych foriem pretrvávajúcich kontaktov so spolužiakmi.

Kontexty migrácií a vierovyznania/cirkevného života. V rámci reemigrácie na Slovensko a do Čiech po 2. svetovej vojne, a podobne aj od 90. rokov, v súvislosti s ekonomickou migráciou odišli z Bihoru tisíce Slovákov a rovnako sa to týka aj Novej Huty. Kontakty s príbuznými a známymi sú stále silným impulzom pri výbere miesta pracovnej migrácie. Rodáci znamenajú v novom prostredí zázemie, pomoc pri zabezpečovaní zamestnania, bývania, pri adaptácii poskytujú cenné rady. Dôležitú rolu zohráva jazyk. Nemčina nie je vo väčšine prípadov na takej úrovni, aby zabezpečovala v Nemecku alebo v Rakúsku s výhodnejšími platovými podmienkami komfortnú komunikáciu. Výnimkou je len Slovácki obľúbená profesia drevorubača, ktorá nekladie vysoké nároky na znalosť jazyka. Spravidla sa však budúci migranti rozhodujú medzi Slovenskom a Českom najmä kvôli už spomenutým kontaktom. Určitú istotu im dávajú aj znalosti s farármi zo Slovenska, ktorí pri vybraných cirkevných alebo obecných udalostiach prichádzajú na návštevu farnosti, zúčastňujú sa svätej omše, pri kostole aj na fare vznikajú príležitosti na vzájomné rozhovory najmä pre tých, ktorí majú v úmysle odísť na Slovensko. Zisťujú, že pán farár zo Slovenska hovorí rovnakým jazykom ako oni a ich kňaz. V Čechách nie je problémom ani tak schopnosť dorozumieť sa v českom jazyku, ale skôr otázka náboženstva. Religiozita je tam vo všeobecnosti na nižšej úrovni, rímskokatolícke vierovyznanie nie je vo všetkých lokalitách samozrejmosťou. Ak by aj bolo, bohoslužobným jazykom nie je slovenčina. Zo svojho rodiska sú všetci naučení používať výlučne slovenčinu v každodennom živote a pravidelne aj v kostole, čo im v plnej miere zabezpečuje práca a pobyt na Slovensku.

Ekonomickí migranti so slovenskou etnickou príslušnosťou udržiavajú kontakty so svojim rumunským rodiskom. Domov prichádzajú pri príležitosti významných rodinných udalostí ako narodeniny, svadby a pohreby, školské prázdniny či dovolenky a významné sviatky v priebehu kalendárneho roka. Vo všetkých prípadoch nie je možné návštevu dlhodobejšie plánovať a obojstranne sa na ňu pripraviť.¹¹

¹¹ Oslavu svojich narodenín plánovala mama migrantky žijúcej v Luxemburgu na koniec júla dlhodobo, aby sa pozvaní hostia mohli na účasť pripraviť. Približne sto hostí – príbuzných a priateľov vie, že sa oslava uskutoční v reštaurácii Slávia a podmienkou hostiteľky bolo, že sa nebudú odovzdávať dary – s výnimkou sladkostí pre deti (*Ale je to tak, že vždy sa s niečím ide...*). Poznáme konkrétne príklady, kedy bol termín pohrebu oddialený – prispôsobený kvôli možnosti zúčastniť sa poslednej rozlúčky s blízkym

V súlade s obsahovým zameraním našej štúdie upriamime pozornosť len na niekoľko príležitostí v kalendárnom roku, počas ktorých sa výrazne prelínajú formy cirkevného, rodinného a spoločenského života s priamou účasťou migrantov – odpust ako cirkevná slávnosť, 1. sv. prijímanie ako jedna z významných udalostí v živote človeka, rodiny a cirkvi a napokon betlehemskú hru založenú na kresťanskom motíve. Naznačíme tiež proces kultúrnej zmeny, jej príčin a dôsledkov.

Odpust. „V rímskokatolíckych komunitách významnú spoločenskú úlohu zohrávali odpusty i púte, ktoré boli nielen náboženským sviatkom, ale aj spoločenskou príležitosťou, pri ktorej sa stretávali a navštevovali príbuzní a stýkali sa obyvatelia zo skoro celého bihorsko-salajského regiónu“ (Štefanko 1998, 46). Ich termíny sú všeobecne známe. Početné procesie smerujúce aj do vzdialenejších lokalít a bohoslužby uspokojujú duchovné ciele, patria však aj k najdôležitejším faktorom upevňovania spolupatričnosti na konfesionálnom a etnickom princípe.¹² Na Novej Hute sa *odpust* koná pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda, ktorým je kostol z prvej polovice 19. storočia zasvätený. *Hutanský odpust* a odpust v Bystrej (Padurea Neagra) sú považované za najväčšie a najznámejšie v Bihore. Na sv. omši sú v týždni spravidla prítomné len rádové sestry a rodinní príslušníci, ktorí *si zapíšu* zádušné omše, nie však všetci. Migranti zo Slovenska sa ich v týždni nezúčastňujú. Sú to len zriedkavé prípady, ak je táto udalosť časovo zosúladená s termínom dovolenky. Výnimkou bola sobotná sv. omša 5. júla 2025 pred nedeľným *odpustom*. Okrem niekoľkých domácich sa jej zúčastnila veľká príbuzenská skupina zo Slovenska a z Čiech; „Poschádzala sa jedna rodina – asi sedemdesiat boli – mali veľké rodinné stretnutie, čo sa odtiaľto odsťahovali. Žijú v Česku a na Slovensku. Žije tu jeden starý pán Bálint, jeho vnuk Sojka to zorganizoval – rodina Bálintová, Zifčaková a Sojková sa stretli. Na odpust prišli osobnými autami aj karavanmi a boli aj v sobotu na sv. omši.“ (žena 1987).

V nedeľu býva na sv. omši od 80 do 150 veriacich, priemerne približne 100. „Nie každú nedeľu. Záleží od počasia. Ak je pekné počasie, je viac ľudí, ak je sv. omša o dvanástej, je viac ľudí, ak je trochu skôr, je menej ľudí. Odkedy sa sv. omša vysiela v televízii – od obdobia covidu – v kostole je výrazne menej ľudí, lebo si ju pozrú z domu. Ide to naživo. V období odpustov, keď sú odpustové sv. omše o trinástej hodine, býva o jedenástej málo ľudí. Kňazi majú dohodu, že kde je odpust, na odpustovú sv. omšu sa zídu všetci kňazi z okolia.“ (žena 1987). Počas vianočných a veľkonočných sviatkov sa poschádzajú rodiny aj zo zahraničia a kostol je prepĺnený.

V roku 2025 boli do prípravy odpustu zapojené mladé rodiny, ktoré bývajú v blízkosti kostola a tri reholné sestričky. Starosta pozval oficiálnych hostí a pracovníci úradu pripravili lavice, stoličky, zabezpečili ozvučenie. Miestna organizácia DZSR priviezla a postavila stany. Od hlavnej cesty smerom ku kostolu a fare, takmer po obecný úrad, sú každoročne rozložené neodmysliteľné stánky s medovníkmi a cukrovinkami, cukrovou vatou, hračkami, langošmi, trdelníkmi a iným občerstvením. Nezasahujú až do areálu fary a kostola, aby nadmerným hlukom nerušili sv. omšu.

Oficiálne štatistiky o účasti na odpustovej sv. omši sa nevedú. Nie je to reálne ani možné, lebo návštevníci prichádzajú a odchádzajú, niektorí pocestní sa len náhodne pristavujú pri stánkoch. Ak to zdravie dovolí, zúčastňujú sa jej všetci mobilní členovia domácností. Prichádzajú aj hostia zo širokého okolia a tí, ktorí pracujú a žijú v zahraničí. V roku 2025 sme zaregistrovali rodinných príslušníkov zo Slovenska, Česka, Rakúska aj Švajčiarska. Príbuzní z Aradskej a Temešskej župy sa vo väčšine rodín nezúčastnili, uprednostňujú iné významné rodinné udalosti (krstiny, svadby, pohreby). Vzhľadom na extrémnu horúčavu bolo prítomných okolo 1000 návštevníkov, čo je približne o polovicu menej ako po iné roky.

človekom príbuzným, žijúcim v zahraničí. Vzhľadom na možnosti bezprostrednej internetovej a telefonicko-komunikácie je informácia okamžitá, no rozdiel je pricestovať zo Slovenska, z Írska, Švédska.

¹² Bližšie Čukan et al. 2006, 95; Kapusniaková 2007, 37.

Kňazi zo Slovenska sú niekoľko dní vopred ubytovaní na fare, ktorá ponúka primerané ubytovacie kapacity aj pre iných hostí. Účastníci z okolitých farností prichádzajú na odpust približne pol hodinu vopred, kedy sa prítomní začínajú modliť ruženec. Procesie už spravidla neprichádzajú pešo, ale osobnými autami. Zídu sa niekde na parkovisku a spoločne s krížom a so spevom prichádzajú ku kostolu. Väčšinou sú oblečení v kroji. V aktuálnom roku takto spoločne prišli z Alešťa a Šarán, pravdepodobne aj z Gemelčičky. Po skončení sv. omše odišli rovnako ako prišli – spoločne so spevom k parkovisku a *tam sa rozprchli – každý kde chcel*.¹³ Vzhľadom na individuálnu dopravu neboli nútení absolvovať cestu domov spoločne a viacerí navštívili svojich príbuzných.

Sv. omša sa koná pod lipami pred kostolom. Honorability – kňazi z okolitých farností a zo Slovenska, zástupcovia DZSR a štátnej správy sedia vpredu, farár farnosti sv. Cyrila a Metoda Gustáv Albert ich oficiálne víta. Poslanec rumunského parlamentu za slovenskú menšinu Adrián Merka, honorárny konzul Slovenskej republiky Miroslav Jablončík a kňaz Gustáv Albert mali pripravené medaily za prínos v rozvoji obce od miestneho rodáka Václavíka, ktoré zo Slovenska priniesol jeho syn. Sv. omša bola sprevádzaná hraním na varhany, deti pripravila sestra Gabriela.¹⁴ So spevom im pomáhajú dospelí a aj po skončení bohoslužby spievajú niekoľko piesní, kým sa prítomní rozídu. Po sv. omši je spoločný obed na fare. Vždy ho pripravuje farár pre všetkých kňazov a hostí. Varí domáca kuchárka, rádové sestry a príbuzné pána farára. Tradičná gastronómia sa uplatňuje aj v domácnostiach pri stretnutiach príbuzných, kamarátov, bývalých spolužiakov. Návštevy sú náhodné – kto koho stretne, pozve ho na vývar s rezancami, kuracie a bravčové mäso, *zakrúcanú kapustu*.

Ešte pred niekoľkými rokmi bol súčasťou odpustu kultúrny program aj tanečná zábava. Po pandémie covidu sa táto tradícia už neobnovila. Po sv. omši vystupovali obyčajne folklórne súbory z Bodonoša, Čerpotoku, Alešťa, Gemelčičky, Varzaľa, Borumlaku. Mladí ľudia aj rodiny sa odsťahovali do miest a väčšinou na Slovensko, ubudli deti, mládež aj potenciál pre spev, hudbu a tanec. Prerušila sa aj kontinuita folklórneho súboru, so školskými deťmi sa začína od začiatku. Pokračuje tradícia vianočných scénočiek, reholné sestričky ich pripravujú so žiakmi v škole.

Významnou rodinnou aj cirkevnou udalosťou je každoročne **1. sväté prijímanie**. V roku 2025 sa konalo týždeň pred odpustom. Zúčastnilo sa ho 8 detí, čo je niekoľkonásobne menej ako pred poslednou vysťahovaleckou vlnou. Okrem domácich bol medzi prvoprijímajúcimi aj syn pani učiteľky, ktorá denne dochádza do Novej Hute do školy z Margity aj so synom a chcela, aby sa tejto udalosti zúčastnil so svojimi spolužiakmi. Kvetmi vyzdobený kostol bol plný, prišlo minimálne raz toľko ľudí ako na nedeľnú svätú omšu. *Keď sa niečo deje, ľudia chcú vidieť...* Okrem 1. sv. prijímania nebol žiadny program. Detičky si hrali aj spievali, dospelí im pomáhali so spevom. Po skončení slávnostného náboženského aktu odišli prvoprijímajúce deti a ich rodičia na faru, kde im rádové sestry pripravili malé občerstvenie. Deti pri tejto príležitosti dostali pamätný list. Deti s rodičmi, krstnými a starými rodičmi sa rozišli na slávnostný obed do domácností, pri väčšom počte pokrvného a afinitného príbuzenstva do reštaurácie Slávia.

V súvislosti s 1. svätým prijímaním je potrebné pripomenúť jednu dôležitú súvislosť: ešte pred 5 – 6 rokmi naň do Novej Huty prichádzali deti pracovných migrantov zo Slovenska; obrad prvého prijímania tu absolvovali oveľa ľahšie a takmer bez prípravy. Fungovalo to tak – na dva-tri dni pred 1. sv. prijímaním prísť, absolvovať a odísť. Ale na Slovensku vznikol medzi kňazmi problém, že vyučovanie je tam dlhodobé, náročné a na Hute ho majú prvoprijímajúce deti minimálne.

¹³ Huťania chodili ako procesia na odpusty pešo asi do roku 2000. Nemali stretnutie na jednom mieste, ale cestou sa pridávali ďalší. Napríklad do Bystrej išli skratkou cez les minimálne hodinu.

¹⁴ Po odchode novohutskej organistky na štúdiá do Talianska vedie Sestra Gabriela aj cirkevný spevokol. DZSR nedávno organizoval v Oradei prehliadku spevokolov z bihorských farností, ktorej sa zúčastnili aj Huťania. Sväté omše na klavíri sprevádzajú spravidla domáce hudobne nadané deti.

Odvtedy došlo k významnej zmene v tom zmysle, že každý chodí na vyučovanie a na 1. sv. prijímanie vo svojej farnosti, kam patrí. Zanikla tak jedna z významných príležitostí s náboženským kontextom k príchodom migrantov, žijúcich na Slovensku, do svojho rodiska. Spôsobuje to aj postupnú redukciu vedomia pôvodu u detí migrantov.

Vianočné sviatky sú obdobím príchodov rodákov z miest aj zo zahraničia do svojho rodiska k rodičom, príbuzným, priateľom. Počas Sviatkov nebola v Novej Hute ani v jej častiach obyčaj obchádzať domácnosti a višovať. Dodnes sa zachovala tradícia obchádzok s hrou o sv. Dorote a s betlehemom. Legenda o sv. Dorote je v konečnom dôsledku príbeh o svätici, ktorá sa odmietne vydať za pohanského kráľa. Ten ju dá popraviť, no Boh ju zázrakom zdvihne k sebe a dostane sa jej večného života. Protagonistami prirodzene tradovanej hry sú starší mládenci, ktorí obchádzajú huťanské domácnosti, no odchádzajú aj do Gemelčiky, Čerpotoka či Lugoša, kde majú príbuzných alebo spolužiakov.

Betlehemska pastierska hra je biblickým príbehom o narodení Ježiša Krista a o príchode troch kráľov, ktorí sledujú betlehenskú hviezdu. S jaslíčkami dodnes obchádzajú domácnosti školské deti.

V ostatných dvoch rokoch vzniká zaujímavý kultúrny jav, ktorý špecifickým spôsobom dopĺňa vyššie naznačovaný vzťahový kruh. V Skalici a jej okolí je značná koncentrácia vysťahovalcov z Novej Huty, ktorí tam prišli z ekonomických dôvodov. Na návštevu domoviny prichádzajú individuálne alebo v priateľských či susedských skupinkách pri všetkých doteraz spomínaných príležitostiach. Týka sa to aj vianočných sviatkov. V blízko žijúcich rodinách so školopovinnými deťmi na Záhorí vznikla myšlienka podporiť huťanskú tradíciu betlehemskej obchádzky – pred príchodom Vianoc matky šijú jednotlivým postavám kostýmy, otcovia vyrobia jaslíčky aj iné rekvizity a učia synov texty betlehemskej hry, ktorej sa v minulosti osobne zúčastňovali. Deti zo Slovenska tvoria na Hute samostatnú skupinu betlehemcov a s hrou obchádzajú domácnosti. Táto kultúrna aktivita s náboženským obsahom znamená veľkú motiváciu k návšteve a identifikáciu so spoločenským a prírodným prostredím.

Záver. Geografické podmienky v severozápadných župách Rumunska, politický a sociálno-ekonomický vývoj v druhej polovici 20. storočia spôsobili viacero vln vnútornej ekonomickej migrácie aj odchodov za prácou do zahraničia. Odchody mladých ľudí negatívne ovplyvnili demografický vývoj, čo sa prejavuje v zániku viacgeneračných rodín a v absencii ľudských zdrojov v spoločenskom, kultúrnom a náboženskom živote. Kultúrne zmeny nechápeme len ako zánik tradičných hodnôt. Kontaktmi s rodákmi v mestách, iných regiónoch a v zahraničí vznikajú nové kultúrne vzory v rámci príbuzenských, susedských a priateľských skupín, spoločenských a kultúrnych inštitúcií, v cirkvi aj v tradičnej kultúre. Postupne sa vyprofiloval kalendár príchodov migrantov do svojho rodiska v priebehu kalendárneho roka aj pri významných udalostiach v živote človeka a rodiny. Viacnásobne sa mení ich hierarchia – napríklad plánovaná návšteva kvôli dlhšie pripravovanej svadbe, oslave narodenín, vianočných sviatkov či letnej dovolenke je inak chápaná a má odlišný priebeh ako nečakaná a improvizovaná účasť na pohrebe. Vznikli dovtedy neznáme kultúrne očakávania súvisiace s obdarovávaním aj s prijímaním darov. S meniacou sa ekonomickou situáciou, resp. dostatkom tovarov na trhu strácajú význam kedysi oceňované výrobky (napr. *vysoké vlnené kapce so zipsom pre staršie ženy*), cenným artiklom zo Slovenska zostáva kremžská horčica, popradská káva alebo piškótky pre deti – *okružle ako dukátiky*. Pri prijatí návštevy zo zahraničia¹⁵ nemôže chýbať *zakrúcaná kapusta*, *polesňaky*, kuriatka s haluškami, pri odchode nestrácajú na aktuálnosti údeniny, zemiaky či domáca pálenka. Prichody migrantov

¹⁵ „Štyri spolužiačky mi boli na svadbe. Aj teraz sa stretávame. Jedna bola aj s rodinkou tu u nás, my sme boli v Košiciach aj v Liptovskej Tepličke... My sme mali svadbu doma a štyri obrovské hrnce kapusty sa zakrútili...“ (žena 1987).

znamenajú zmeny v počte účastníkov bohoslužieb, potrebu prispôbiť sa novým okolnostiam napríklad pri 1. sv. prijímaní. V súvislosti s migrantmi evidujeme aj nový kultúrny fenomén – skupinu betlehemcov zo Záhoria. Intenzívnejší kontakt so Slovenskom, a tak aj so svojimi príbuznými na Slovensku vytvára inštalovanie kanálov so slovenskými televíznymi programami a do nedávna nemysliteľná informovanosť o ekonomickom, politickom, kultúrnom a športovom dianí na Slovensku. Príbuzní v zahraničí a vzájomné kontakty vrátane recipročných návštev posilňujú na oboch stranách spolupatričnosť, vedomie pôvodu, konfesionálnu a etnickú identitu. V huťanských rodinách sa zvyšuje význam tradičnej gastronómie a nadobúda funkciu znaku. Na druhej strane sa výrazne mení jazyková kultúra uvedomovaním si, a v mnohých prípadoch aj používaním, spisovných výrazov na úkor nárečovej slovenčiny.

Na záver možno konštatovať, že len málo tradícií sa realizuje prirodzeným tradovaním. Pretrvávajú v modifikovaných formách vďaka aktivitám inštitúcií a organizácií, ktoré fungujú na etnickom/etnokonfesionálnom základe. Taktiež vznikli nové tradície sviatkov, ktoré predtým v menšinových komunitách neexistovali. Príkladom sú aj prezentované informácie z prostredia Novej Huty. Svedčia o tom, že minoritné inštitúcie a organizácie majú nezastupiteľnú úlohu pri zachovávaní kolektívnej národnej identity. Festivizácia, resp. eventizácia kultúry v menšinových systémoch je nevyhnutná. Zohráva nenahraditeľnú úlohu v manažmente menšín a tvorbe budúcnosti spoločnosti. Tradičné, ale modernizované podujatia organizované v rámci majoritného národa plnia rôzne funkcie (napr. súvisiace so vzdelávaním, zábavou atď.). V menšinových systémoch musíme zdôrazniť funkciu pozitívneho stimulovania etnickej identity a/alebo budovania povedomia o etnickom pôvode.

REFERENCES

- Bednárík, Rudolf.* 1966. Slováci v Juhoslávii. Materiály k ich hmotnej a duchovnej kultúre. Bratislava.
- Bell, Catherine.* 2009. Ritual Theory, Ritual Practise. New York.
- Čukan, Jaroslav et al.* 2006. Borumlak – Varzaľ. Spôsob života a kultúra Slovákov v Bihore. Nadlak.
- Čukan, Jaroslav et al.* 2008. *Butín.* Kultúrne tradície Slovákov v rumunskom Banáte. Nitra.
- Čukan Jaroslav et al.* 2019. Kultúrny potenciál Slovákov v Rumunsku. Nadlak.
- Čukan, Jaroslav – Michalík, Boris.* 2021. Cyril a Metod v kultúre dolnozemskej Slovákov [Cyril and Methodius in the Culture Lowland Slovaks]. In Konštantínove listy [Constantine's Letters] 14/1, 146-157.
- Hepp, Andreas – Hitzler, Ronald.* 2014. Mediatisierung von Vergemeinschaftung und Gemeinschaft: Zusammengehörigkeiten im Wandel. In Krotz, Friedrich – Despotovic, Cathrin – Kruse, Merle-Marie (eds.). Mediatisierung sozialer Welten. Wiesbaden, 35-51.
- Hetényi, Martin.* 2019. Cyrilo-metodský kult a religiozita na Slovensku [The Cyrillo-Methodian Cult and Religiosity in Slovakia from the 19th to the 21st Century]. In Konštantínove listy [Constantine's Letters] 12/1, 141-158.
- Hlad, Lubomír.* 2021. Homília mons. Viliama Judáka prednesená na púti pri príležitosti slávnosti sv. Cyrila a Metoda dňa 5. júla 2020 v Nitre a jej prínos k rozvoju cyrilo-metodskej tradície [Homily of Monsignor Viliam Judák for Sts. Cyril and Methodius Pilgrimage Spoken on 5 July 2020 in Nitra and Its Contribution to the Development of Cyrillo-Methodian Tradition]. In Konštantínove listy [Constantine's Letters] 14/2, 176-190.
- Chrastina, Peter.* 2020. Zaujímavé umelecké dielo v kostole v Novej Huti. In Slovenský svetový kalendár. <https://www.slovenskykalendar.com/zaujimave-umelecke-dielo-v-kostole-v-novej-huti>.
- Kapusniaková, Alžbeta.* 2007. Bodonoš. Nadlak.

- Kolektív*. 1998. Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Rumunsku. Nadlak.
- Letavajová, Silvia* (ed.) 2021. Súčasnú migrácie a ich reflexia v spoločenskom vedomí. Nitra.
- Letavajová, Silvia – Chlebcová Hečková, Andrea – Krno, Svetozár*. 2024. Migration and Slovakia in the Years 2004 to 2024 (Attitudes, Media, Politics). Praha.
- Marušiak, Juraj – Zlatanović, Sanja*. 2020. Slovakia as a Safe Country – The Perspective of the Slovak Community Members of Vojvodina. In *Slovenský národopis (Slovak Ethnology)* 68/2, 136–160.
- Maximová, Jarmila*. 2020. National Communities as the Space of Value Preservation and Transformation from the Perspective of Particularism and Universalism (the Issue of National and European Identity). In *Konštantínove listy [Constantine's Letters]* 13/1, 197-207.
- Ocelák, Radek*. 2017. Nová Huta a Gemelčička: Kostely. <https://reemigranti.cz/nova-huta-gemelcicka-kostely>.
- Popelková, Katarína*. 2014. Načo sú nám zákony o sviatkoch. In *Popelková, Katarína* (ed.). Čo je to sviatok v 21. storočí na Slovensku?. Bratislava, 12-64.
- Rončák, Gejza*. 2005. Svadba bihorských Slovákov. Nadlak.
- Sirácky, Ján*. 1980. Slováci vo svete 1. Martin.
- Štefanko, Ondrej*. 2004. O Slovákoch v Rumunsku. Nadlak.
- Urban, Rudolf*. 1930. Čechoslováci v Rumunsku. Bukurešť.
- Vanko, Juraj Dušan*. 2015. Slovenskí evanjelici v Rumunsku v 20. storočí. Nadlak.

Prof. PhDr. Jaroslav Čukan, PhD.

Constantine the Philosopher University in Nitra

Faculty of Arts

Institute of Culture and Tourism Management, Cultural Studies and Ethnology

FF UKF v Nitre

Štefánikova 67

949 01 Nitra

Slovakia

jcukan@ukf.sk

ORCID ID: 0000-0002-6897-910X

WOS Researcher ID: AAM-7062-2020

SCOPUS Author ID: 56576371700

PhDr. Michal Kurpaš, PhD.

Constantine the Philosopher University in Nitra

Faculty of Arts

Institute of Culture and Tourism Management, Cultural Studies and Ethnology

Štefánikova 67

949 01 Nitra

Slovakia

mkurpas@ukf.sk

ORCID ID: 0000-0002-6119-5564

Prof. PhDr. Boris Michalík, PhD.
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Arts
Institute of Culture and Tourism Management, Cultural Studies and Ethnology
Štefánikova 67
949 01 Nitra
Slovakia
bmichalik@ukf.sk
ORCID ID: 0000-0002-2045-0063
WOS Researcher ID: AAL-8844-2020
SCOPUS Author ID: 57195475491